

Je aanpassen kan je leven ernstig verzielen

Expertmeeting hulpaanbod
vroegkinderlijk trauma
a.g.v. geweldservaringen

11-9-2017

Dr. Jos A.N. Truyens
Klinisch psycholoog – Psychotherapeut

Psychotherapiepraktijk *Het Eedenhuis*, Hilversum

Instituut voor Systemische Psychotherapie, Ede

Psychotherapie Instituut voor Opleiding en consultatie, Duivendrecht

Onderwerpen

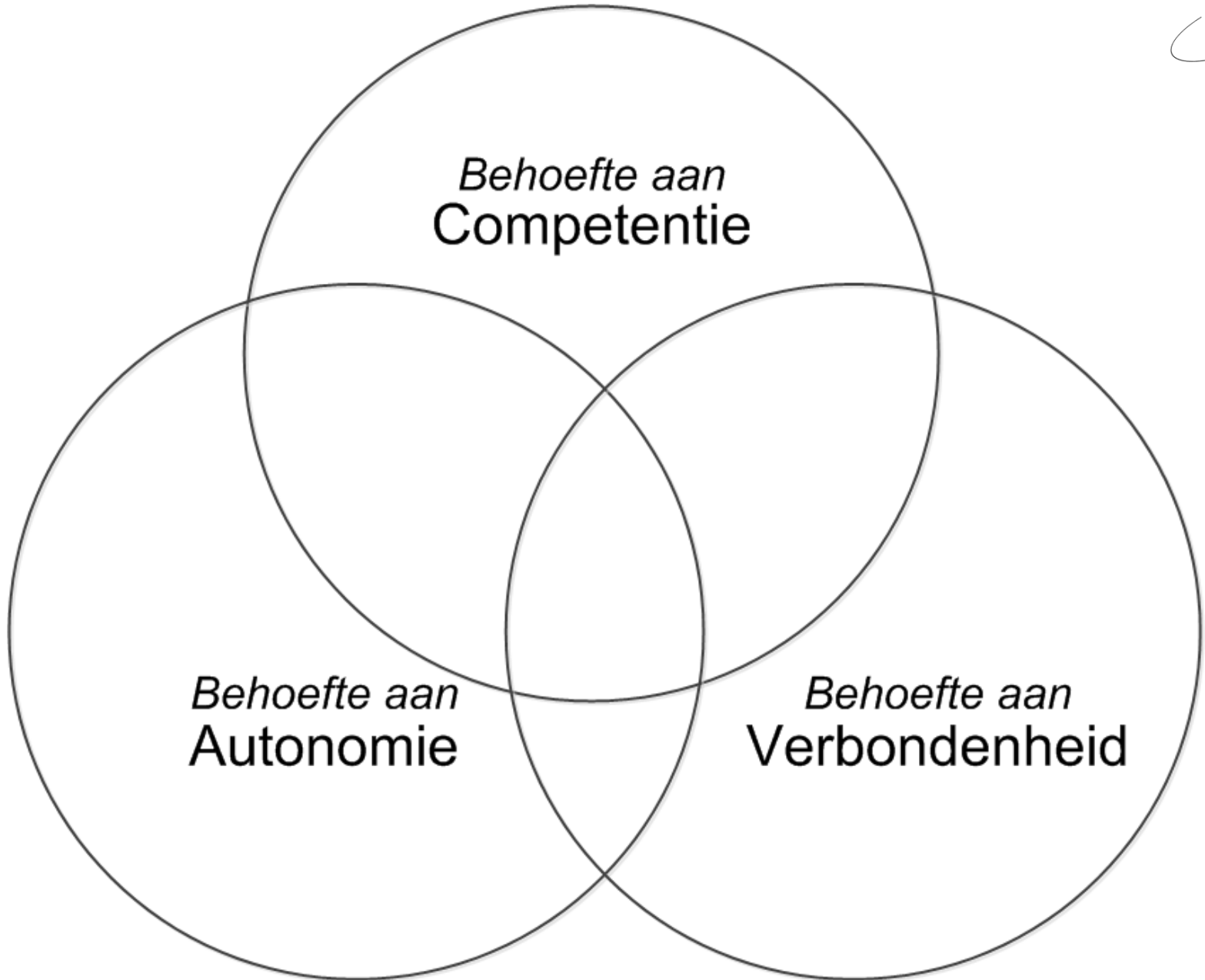
- I Wat doet vroegkinderlijk trauma met de persoonlijkheid?
- II Wat is het gevolg van vroege traumatisatie voor het functioneren in het latere leven?
- III Wat is de invloed van beschermende en risico factoren?
- IV Behandel-ideeën en modellen.

I

Wat doet vroegkinderlijk trauma met de persoonlijkheid?

- Ontwrichtende ervaringen kunnen leiden tot aanpassingen die in zichzelf op enig moment in het leven verkeerd blijken te zijn.

Universele menselijke basisbehoeften (Vansteenkiste, 2005)

Universele menselijke basisbehoeften (Vansteenkiste, 2005)

ISP

Behoeftte aan **Competentie**

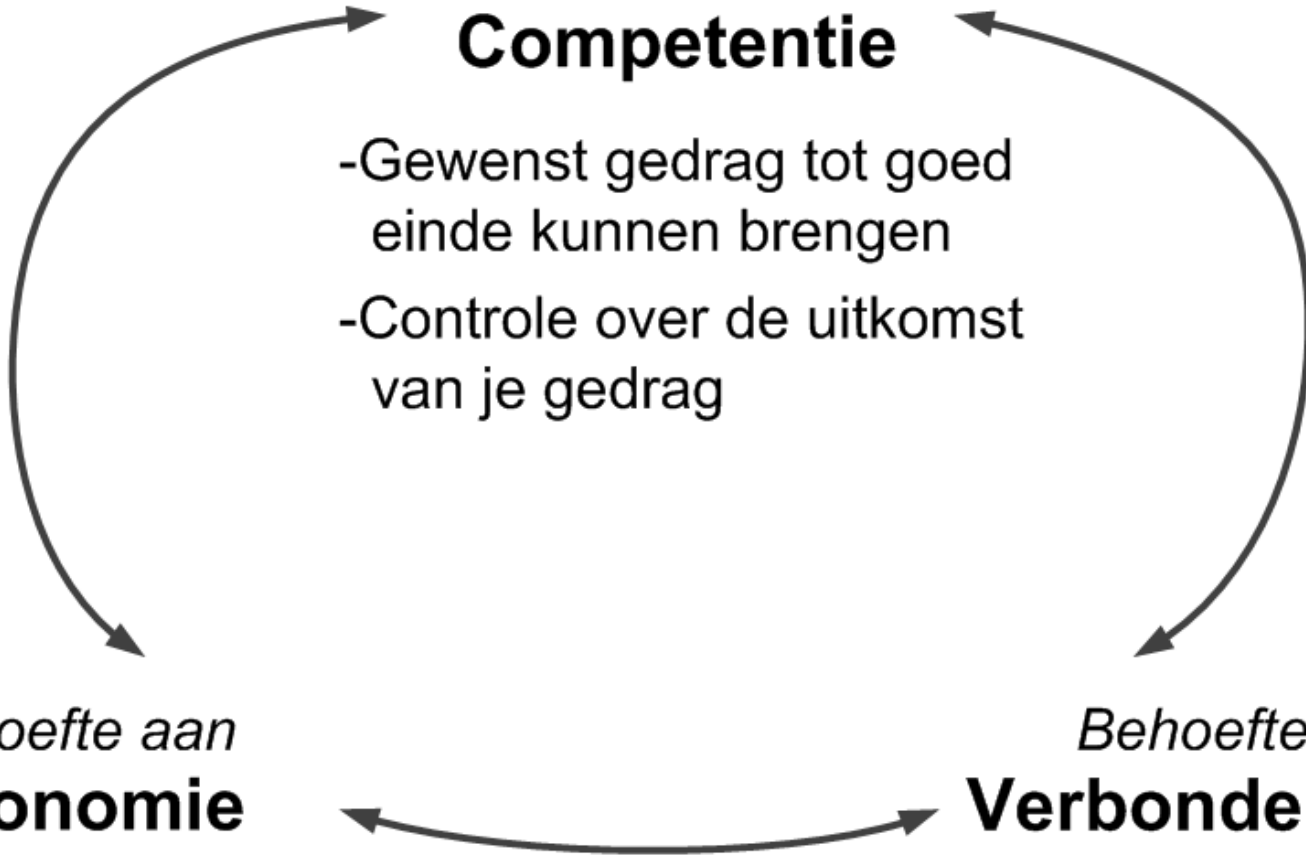
- Gewenst gedrag tot goed einde kunnen brengen
- Controle over de uitkomst van je gedrag

Behoeftte aan **Autonomie**

- Initiator van eigen acties
- Zelf de basis zijn van gedrag
- Jezelf kunnen zijn

Behoeftte aan **Verbondenheid**

- Geliefd worden door anderen
- Goede intieme relaties hebben

Universele menselijke basisbehoeften (Vansteenkiste, 2005)

- Inherent bij ieder mens aanwezig; evolutionair gunstig.
- Focus op psychisch functioneren.
- Voedt tevredenheid over onszelf.

Agency

Definitie

- Bekwaam zijn om onafhankelijk te handelen.
en
- Eigen keuzes te maken.
- Agency wordt sterk beïnvloed door persoonlijke overtuigingen (= betekenisgeving).

Agency

- De mens kan zelfstandig nadenken
  - over onze vrije wil
  - over keuzes maken
  - over de autonomie van het individu.
- Kunnen nadenken leidt als vanzelf naar *agency*.
- Kunnen nadenken leidt tot het ontstaan van een af te bakenen gevoel van IK (Persoon / Zelf / *Self* / Identiteit).
- Om je bewust te kunnen worden van jezelf moet er interactie zijn met de Ander (buitenwereld / omgeving).

Menselijke betekenisgeving

- Zintuiglijke waarnemingen èn eigen ervaringen leiden tot bewustwording van overeenkomsten en verschillen tussen **Ik en de Ander**, binnen een bepaalde context.

Bij vroegkinderlijk trauma

- Beperkt / ontbrekend *agency* gevoel.
- Angst om te presteren.
- Angst om competent te zijn.
- Interactioneel wisselend:
  - teveel / te weinig nabijheid.
  - teveel / te weinig macht.
  - (niet) passende responsiviteit.

Interactie dimensies en grenzen (Truyens, 2000)

[On]macht dimensie
'De baas zijn'

Afstand-Nabijheid dimensie
'Erbij horen'

Mate van gezag / invloed

Mate van intimiteit

Grenzen

Subsysteem
Ouder? Kind?
Welke rol?

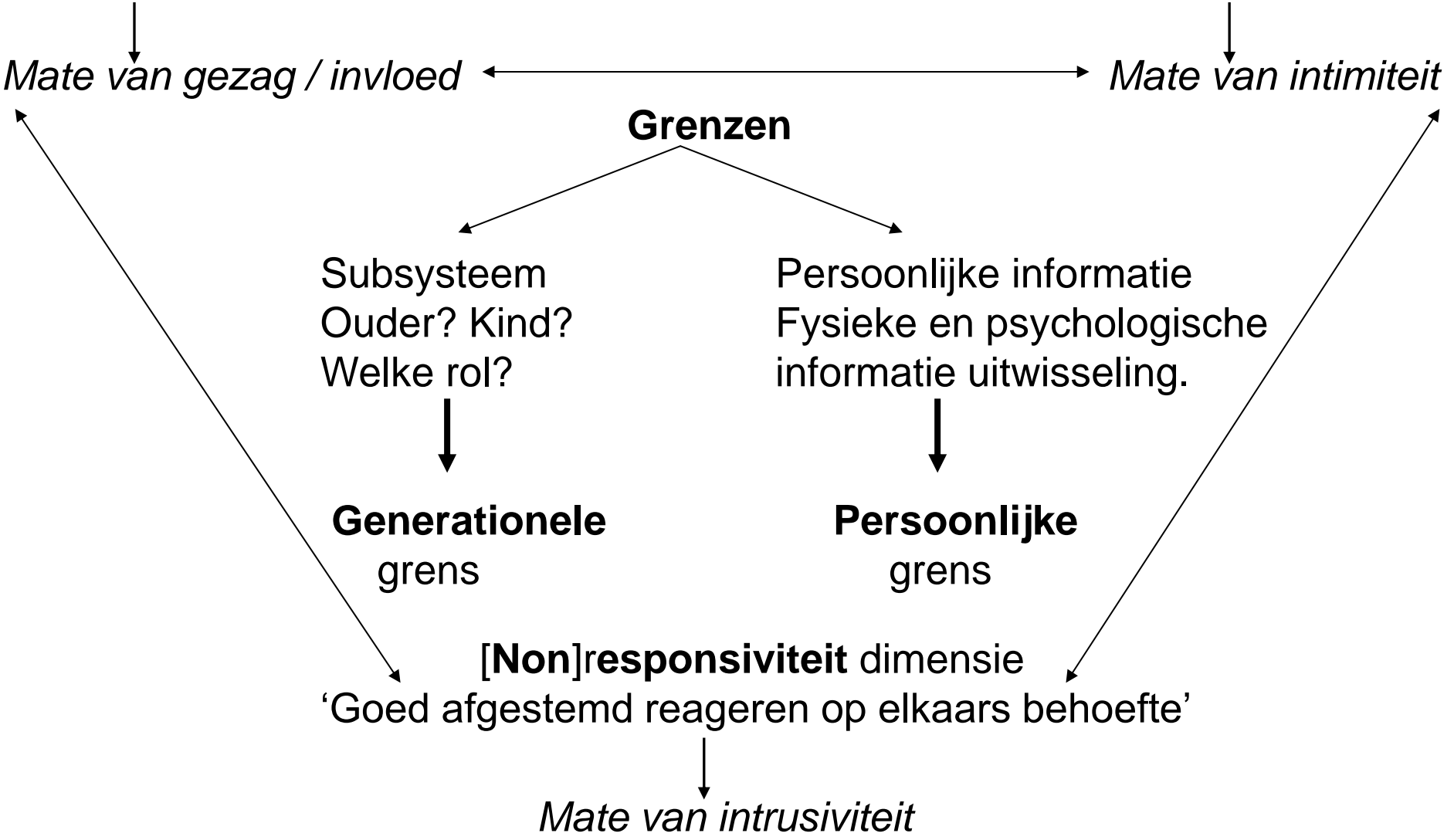
Persoonlijke informatie
Fysieke en psychologische
informatie uitwisseling.

Generationale
grens

Persoonlijke
grens

[Non]responsiviteit dimensie
'Goed afgestemd reageren op elkaars behoefte'

Mate van intrusiviteit

Effect van vroegkinderlijk trauma op persoonlijkheid

- Conflict regulering problemen.
- Meestal iets niet in orde in de werksituatie / sociale relaties.
- Verstoorde familierelaties.
- Moeizame ouder – (volwassen)kind relatie.
- Opvallende afhankelijkheid / machteloosheid reacties.
- Niet (kunnen) voelen.
- Moeite met partnerschap; vaak mishandelende partners.
- Eenzaamheid.

Transactioneel ontwikkelingsmodel (Samaroff, 1975, 1989)

- Kind leert de wereld kennen als veilig.
- Leert dat het beschermd wordt door anderen die te vertrouwen zijn.
- Verwerft relatief gevoel van onkwetsbaarheid dat versterkt wordt door positieve interacties met anderen en door ervaringen van controle op wat er om kind heen gebeurt.

Transactioneel ontwikkelingsmodel (Samaroff, 1975, 1989)

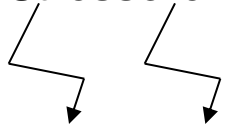
- *Schemata* over zichzelf en over de ervaren wereld, zijn basis van stabiel psychologisch evenwicht.
- Deze schemata zijn opgebouwd uit basis-assumpties, zoals:
  - De wereld is goed en veilig.
  - Gebeurtenissen in de wereld zijn betekenisvol.
  - Ikzelf ben het waard om te bestaan.

Ontwikkeling van veerkracht: transactioneel model

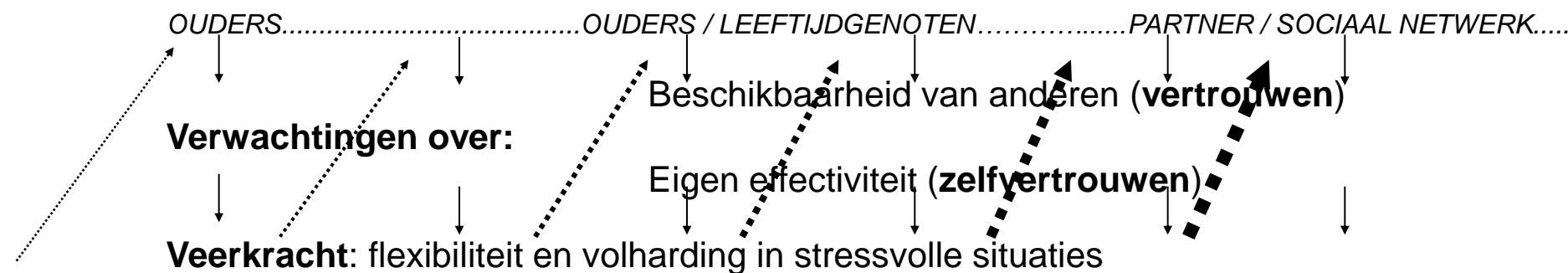
(Gerris, 1989; Riksen-Walraven, 1987,1989; Ploeg & Scholte, 1990; Rispens, Meeus & Hermanns, 1996)

Stressoren

Sociale ondersteuning: Respons op signalen en behoeften gegeven door:

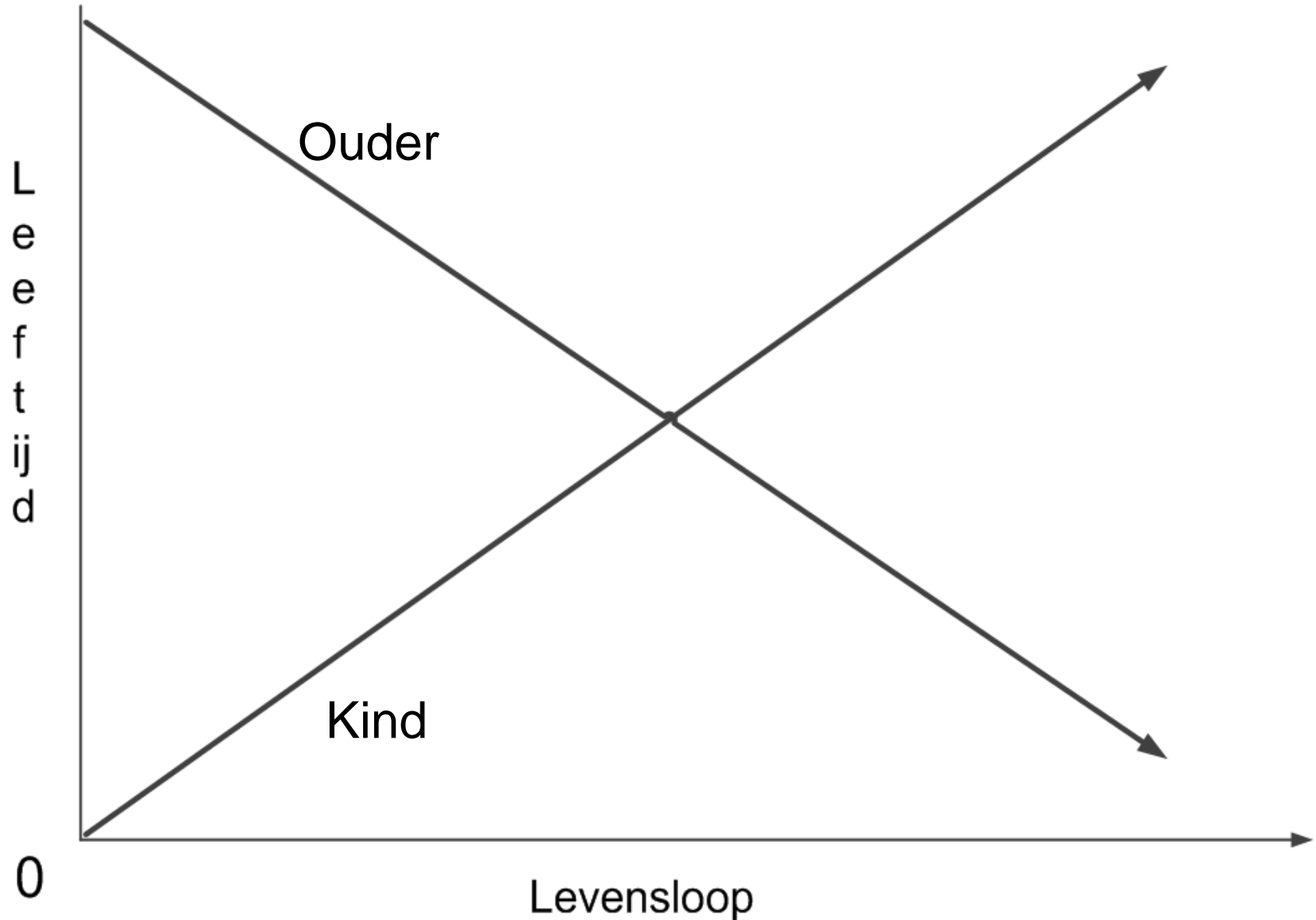

Aangeboren kenmerken: (erfelijkheid, temperament, aanleg)

<i>Ontwikkelings-taken:</i>	Veilige gehechtheid	Autonomie	Effectieve omgang met leeftijdgenoten	Vorming eigen identiteit	Relaties Rollen	Effectief ouderschap
<i>Levensfasen:</i>	0-1 jaar	1-2 jaar	2-4 jaar	4-12 jaar	12-18/22 jaar	volwassenheid
	Adequate exploratie	Soepele socialisatie				

Ontwikkeling naar volwassenheid

Verschuiving van 'de Ander'-regulering naar 'Ik'-regulering

A woman with long brown hair, wearing a black top, is shown in a laboratory or office setting. She has a wide-eyed, open-mouthed expression of surprise or excitement. In the background, a man in a light blue shirt and a patterned tie is partially visible. In the foreground, a hand wearing a colorful striped sweater is holding a white object, possibly a gift or a piece of equipment. The scene is brightly lit, and the overall atmosphere is one of a controlled experiment or a social interaction being observed.

**The "Still Face"
Experiment**

Positieve kortdurende stress

- Toegenomen alertheid.
- Toegenomen concentratie.
- Stimulans van creativiteit.
- Stimulans spierfunctie en hart.
- Groter uithoudingsvermogen.
- Grotere weerstand tegen pijn.
- Beter rendement longfunctie.
- Darmstelsel minder actief.
- Meer energie en efficiënter beschikbaar.
- Verbeterde immuniteit.

Negatieve langdurende stress

- Rem op hogere intellectuele functies: abstraheren, integreren, synthetiseren.
- Minder concentratie / aandacht.
- Spierspanning en soms pijn.
- Hoge bloeddruk, pijn op de borst.
- Beklemd gevoel op de borst, hyperventileren, astma, buikpijn, indigestie, diarree.
- Gemakkelijke vermoeibaarheid.
- Verminderde immuniteit.

GEZONDE STRESS | ONGEZONDE STRESS

Vecht- of vluchtreactie. Duurt kort, productie adrenaline en stresshormoon cortisol wordt snel gestaakt

De 'uitknop' werkt niet; er blijft te veel stresshormoon cortisol aanwezig in het lichaam

Effecten op brein: alerter, scherper geheugen

Pupillen wijder

Sneller ademen

Minder speeksel

Hogere hartslag

Hogere bloeddruk

Meer immuuncellen

Spijvertering geremd

Haren gaan overeind staan

Spierspannen aan

Effecten op brein: angstiger, impulsiever, verminderde werking geheugen

Chronisch hoge bloeddruk geeft verhoogde kans op hart- en vaatziekten

Te veel glucose in bloed: verhoogde insulineproductie, verhoogde kans op diabetes

Gewichtstoename: vrijgekomen glucose vooral in buik omgezet in vet

Immuunsysteem ondermijnd, kans op infectieziekten

Spiers afgebroken door constante aanspraak op reserves

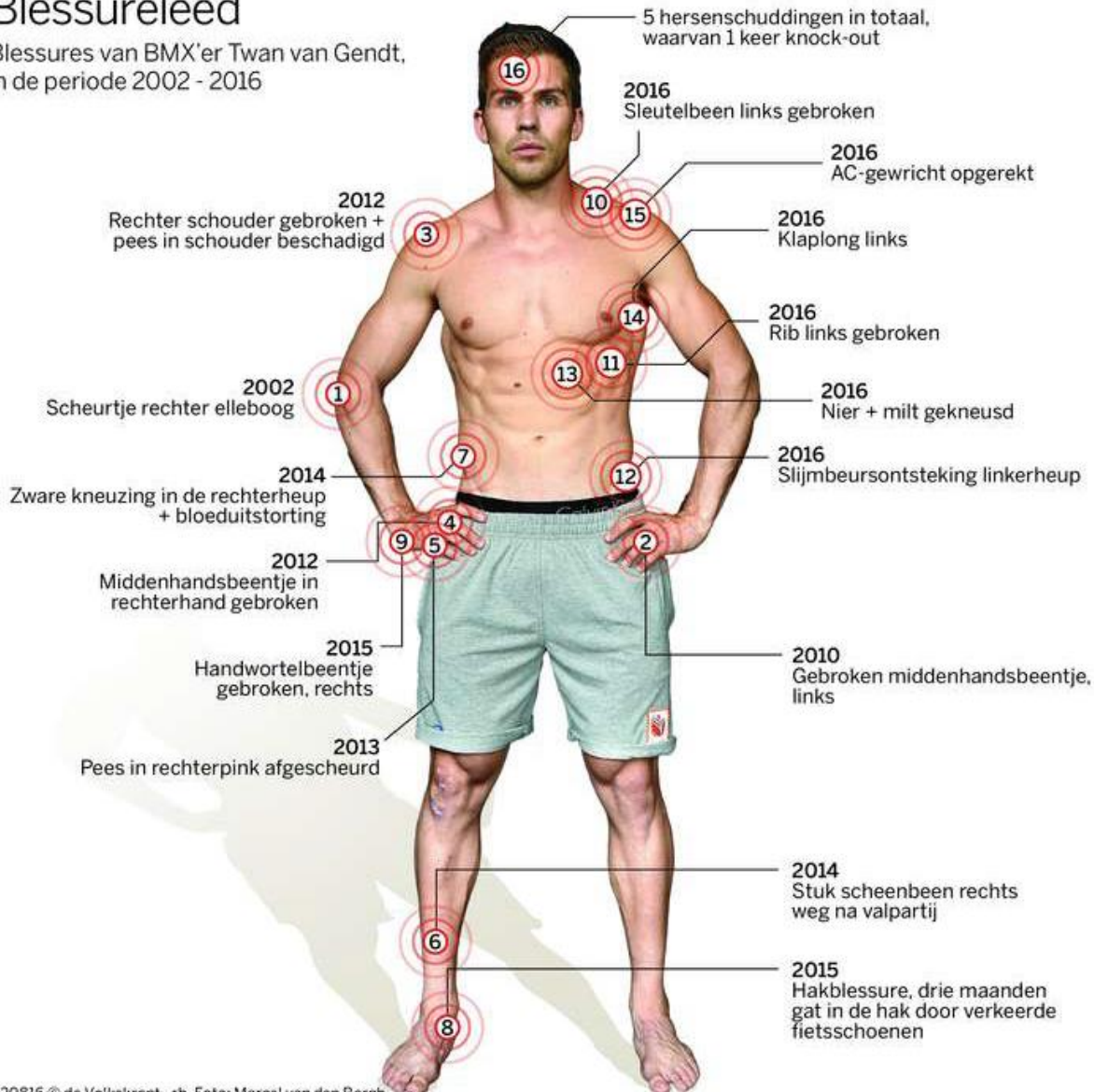
240813 © de Volkskrant - Thijs Belder. Foto: Colourbox

Interview Twan van Gendt; BMX'er Geen tijd voor pijn. Ik moet knallen

Blessureleed

Blessures van BMX'er Twan van Gendt, in de periode 2002 - 2016

**Dokters noemen
verwondingen
trauma's !**

‘Uitblinken was voor mij van levensbelang’

Olympisch kampioene Chris Witty (33) is in Nederland marathonschaatsster en ambtenaar

De Amerikaanse schaatsster Chris Witty verhuisde vorig jaar voor haar vriendin naar Nederland. „Dit leven past bij mij”, zegt de olympisch kampioene van 2002.

Door onze redacteur
DANIELLE PINEDO

Het lijkt uit haar tenen te komen, de monoloog van Chris Witty in het restaurant van kunstijsbaan Flevonice in Biddinghuizen. „Weet je wat ik vergeten ben te vertellen”, zegt de voormalig langebaanschaatsster vanachter een kop warme chocolademelk met slagroom. „Hoe moeilijk het is voor ex-topsporters om de draad weer op te pakken. Want wat doe je als dertiger zonder opleiding of relevante werkervaring? Wat zeg je als je solliciteert op een baan in de gewone maatschappij? Op zo’n moment is het niet van belang dat je drie olympische medailles hebt gewonnen. Of wereldkampioen werd op de sprint. Werkgevers zullen hooguit opmerken dat je ‘een leuk cv’ hebt. Maar ze geven wel de voorkeur aan een jongere sollicitant met talentknobbel en universitair diploma.”

En toch ligt Witty (33) er niet wakker van. Want sinds de Amerikaanse vorige zomer in Eindhoven neerstreek – wegens haar relatie met voormalig profschaatsster Frouke Oonk – voelt zij zich een tevreden mens. Acht uur per week werkt ze aan de schaatstechniek van een groep studenten van de TU Eindhoven. Ze volgt een schriftelijke opleiding sportwetenschappen aan de US Sports Academy. En daarnaast zet zij in opdracht van het plaatselijke gemeentebestuur een shorttrackprogramma op. „Ik ben een *ambtenaar* zegt zij met meisjesachtige opwinding. „En ja, daar ben ik nog trots op ook!”

10-1-09
Lachend: „Nee. Mensen weten vaak niet wie ik ben of wat ik heb bereikt. Waar andere kampioenen meteen worden opgemerkt als ze een kamer binnenstappen, glijp ik overal geruisloos doorheen. Ik heb een webpagina omdat een vriend die bij wijze van grap in elkaar heeft geflanst. En als mensen mij in het vliegtuig vragen wat ik doe, zeg ik dat schaatsinstructeur in Eindhoven ben en een bachelorsdiploma probeer te halen.”

Sinds je komt naar Nederland klopte de Amerikaanse schaatsbond twee keer bij je aan met een mooi aanbod. Beide keren zei je ‘nee’.

„Dat klopt. De eerste keer, toen ik werd gevraagd om assistent-coach van het nationale sprintteam te worden, woonde ik drie maanden in Nederland. De tweede keer ging het om de positie van hoofdcoach bij de olympische baan van Salt Lake City. Met name voor het nationale team kwam ik voor mijn gevoel ervaring en kennis te kort. Maar daarnaast was ik in Nederland ook een nieuw leven aan het opbouwen. Ik merkte dat ik steeds minder goed in het Amerikaanse plaatje paste.”

Hoe ziet dat plaatje er uit?

„Conventioneel. Aan een Amerikaanse journalist zou ik bijvoorbeeld nooit vertellen dat ik een vriendin heb. Ze weten het wel, maar laten het onderwerp links liggen. Grote kampioenen dragen de Amerikaanse familiewaarden uit. Die houden er geen geheime relatie met iemand van hetzelfde geslacht op na. Ik kan het niet bewijzen, maar terugkijkend is dat waarschijnlijk wel de reden waarom ik als olympisch kampioen nooit bij persconferenties van het Amerikaanse team werd uitgenoemd.”

‘Dat ik als kind misbruikt ben heeft mijn sportieve

Vader en moeder Witty hebben nog altijd veel moeite met het verhaal van hun dochter, dat zij een paar maanden later op aanraden van haar therapeut aan een plaatselijke krant vertelde. „Ze weten weinig van het onderwerp om de ernst van in te kunnen zien. Ergens zullen zij zich ook schamen dat het allemaal heeft kunnen gebeuren, soms onder hun eigen dak. We hebben nog een lange weg te gaan, maar er wordt tenminste weer gepraat.”

Het seksueel misbruik heeft haar sportieve prestaties bevoorderd, realiseert Witty zich nu. „Uitblinken was voor mij van levensbelang. Als kind hield ik niet van mijn lichaam, had ik weinig zelfvertrouwen en vroeg ik me constant af of mensen wel te vertrouwen waren. Maar op het moment werd ik overladen met complimenten. Mensen juichten mij toe en er werd veel moois in het vooruitzicht gesteld.”

Volgens Witty heeft haar ‘coming out’ meer reacties opgeleverd dan het winnen van de gouden medaille op de Olympische Spelen. „In de loop der jaren hebben héél veel mensen hun geheugen met mij gedeeld, onder wie een aantal collega’s die waren misbruikt door hun coach. Natuurlijk waren er ook negatieve reacties. Ik zou volgens sommigen om aandacht verlegen zitten – maar de voldoening over het feit dat ik andere slachtoffers over de streep heb kunnen trekken, kan niemand mij meer afnemen.”

De afgelopen dagen heeft Witty genoten van de schaatshype in Nederland. Voor iemand die opgroeide in een gebied waar het kwik tot -40 graden kan dalen, was het aanvankelijk moeilijk te begrijpen dat de kranten vol stonden met foto’s van schaatsers op natuurijs. „Aan de andere kant kreeg ik al lang gelden met het enthousiasme rond de Elfstedentocht te maken. Iedereen die het had gezien in Eindhoven

ISP

Alarmsignalen (Compernelle, 2000)

Chronische signalen

Emotioneel

- Emotionele labiliteit
- Depressie
- Apathie
- Angst
- Paranoia

Lichamelijk

- Chronische hoge bloeddruk
- Hartinfarct
- Maagzweer
- Hyperventilatie
- Colitis

Cognitief

- Verwardheid
- Beoordelingsfouten
- Obsessies, dwanggedachten

Gedrag

- Alcoholisme
- Werkverzuim
- Herhaalde ongevallen
- Gevaarlijk gedrag
- Peppil gebruik
- Vandalisme

Meemaken van ingrijpende gebeurtenis kan leiden tot een traumatische ervaring

Dit is afhankelijk van

- Eerdere ervaringen

- Eerder geconditioneerd gedrag

hebben samen grote invloed op de aanpassing.

Reacties op ingrijpende gebeurtenissen (Schreuder, 2003)

Reactie gericht op

Aanpassingsmechanisme

- Directe reactie op overleven. » onbewust voorgeprogrammeerd gedrag.
Biologie
- Verwerking / beleven. » innerlijke belevingswereld weer in balans brengen.
het Zelf
- Sociale context; samenleven. » herstel van vertrouwen in de wereld.
Ik en Ander

Gedifferentieerde ontwikkeling dreiging respons systeem

(Teicher, e.a., 2017)

- De componenten van dit angstcircuit hebben verschillende gevoelige perioden.
- Mishandeling beïnvloedt bij ieder individu de ontwikkeling van een dreiging respons systeem.
- Ontwikkeling van dreiging respons systeem is afhankelijk van het type mishandeling en van het moment waarop mishandeling plaatsvindt.

Kinderleed zet je niet meer uit je hoofd

Psychiatrie

Wie in zijn kinderjaren heeft blootgestaan aan langdurige stress beheerst als volwassene zijn emoties minder goed.

Door **Nienke Beintema**

Chronische stress in de kindertijd veroorzaakt blijvende veranderingen in twee hersengebieden die samen emoties reguleren. Dat blijkt uit twee Amerikaanse artikelen die afgelopen week verschenen in het wetenschappelijke tijdschrift *Proceedings of the National Academy of Sciences (Early edition)*. Muizen, kinderen en jongvolwassenen die in hun vroege jeugd langdurig hadden blootgestaan aan stress, konden minder goed hun emoties aan de kant zetten om een taak efficiënt uit te voeren. Hersenscans die tijdens die taken werden gemaakt met een MRI-scanner lieten zien dat bij deze kinderen en jongvolwassenen de amygdala overactief was. Dat is het gebiedje diep in de hersenen dat een rol speelt bij de vorming van emoties. De zogeheten prefrontale cortex was juist minder actief. Dit gedeelte van de voorste hersenschors is belangrijk bij denkprocessen en reguleert de activiteit van de amygdala.

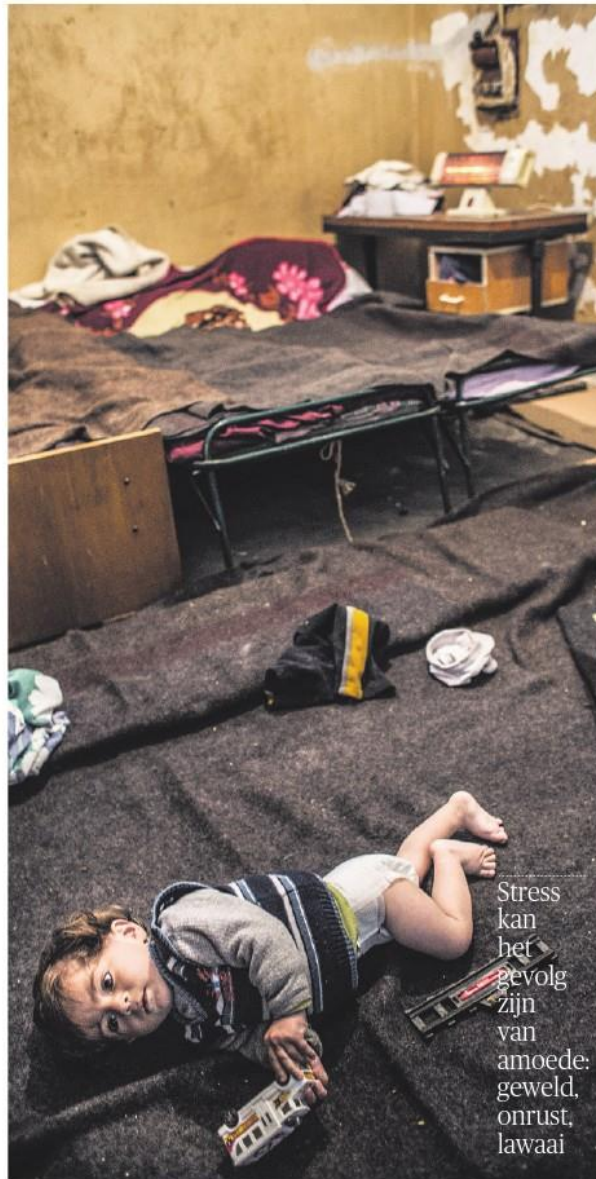
„Er was al langer bekend dat stress in de kindertijd een verhoogde kans geeft op psychiatrische problemen op latere leeftijd”, vertelt Mirjam Rinne. Zij is kinder- en jeugdpsychiater bij Curium-LUMC, een kliniek verbonden aan het Leids Universitair Medisch Centrum. Ze doet daar ook promotieonderzoek naar de neurobiologische basis van psychiatrische aandoeningen. „Maar nu pas, door de opkomst van technieken zoals MRI,

wordt duidelijk welke veranderingen in de hersenen daarbij een rol spelen.”

De invloed van stress op de hersenen lijkt te verlopen via stresshormonen, aldus Rinne. De hersenen zijn niet klaar bij de geboorte, maar ontwikkelen zich nog sterk tot in de volwassenheid. Dat gebeurt vooral op basis van ervaringen. Vroeg in de ontwikkeling, voor de geboorte en in de eerste jaren erna, vinden veel celdelingen plaats en komen er uitgebreide verbindingen tot stand. Later, vooral in de adolescentie, verdwijnen er juist vertakkingen en verbindingen op plekken die minder worden gebruikt. Rinne: „Dat 'snoeien' gebeurt deels onder invloed van stresshormonen. Je kunt je voorstellen dat langdurige stress, of een hevig trauma, op die manier een grote, blijvende invloed kan hebben op de hersenontwikkeling.”

De eerste Amerikaanse studie onderzocht het effect van opgroeien in armoede. Er deden vijftig 24-jarigen aan mee. De jongeren die op 9-jarige leeftijd onder de armoedegrens hadden geleefd, konden negatieve emoties bij het zien van nare of verdrietige beelden veel minder goed ombuigen naar positieve.

Hoe meer zij te maken hadden gehad met armoedegerelateerde stressfactoren, zoals geweld, opgroeien zonder ouders, slechte behuizing en een lawaaiig en onrustig huishouden, hoe slechter zij hun emoties konden reguleren. Dat bleek uit de activiteit van hun amygdala en prefrontale cortex. Dat was ook het geval bij jongeren

JODI HILTON/NURPHOTO

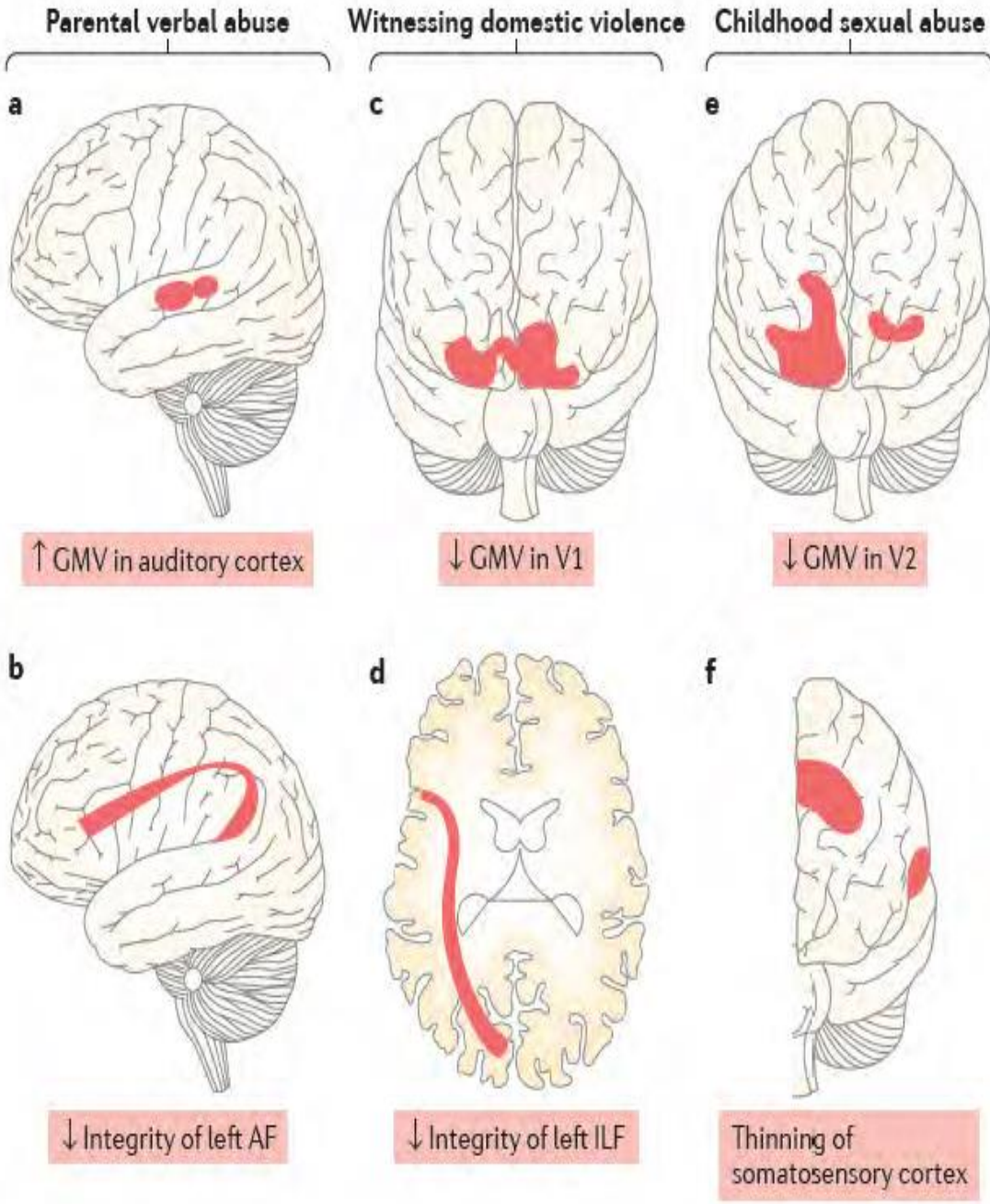
Stress kan het gevoel zijn van armoede: geweld, onrust, lawaai

die nu niet meer in armoede leefden.

De tweede studie richtte zich op zowel muizen als kinderen. Bij mensen, zo schrijven de auteurs, zijn er altijd genetische en omgevingsfactoren die de resultaten vertroebelen, en daarom kan muizenonderzoek een waardevolle aanvulling zijn. Van de muizen was de helft opgegroeid in een kale kooi, met moeder maar zonder nestmateriaal. Eerder onderzoek had laten zien dat babymuizen daar stress van ondervinden. De muizen die in een kale kooi waren opgegroeid, durfden minder snel een nieuwe, fel verlichte omgeving te verkennen op zoek naar voedsel. Hun amygdala vertoonde een grotere dichtheid aan cellen dan die van de controlemuizen. Van de 26 kinderen, gemiddeld 9 jaar oud tijdens het onderzoek, had de helft zijn eerste levensjaar doorgebracht in een weeshuis, waar kinderen doorgaans minder persoonlijke aandacht krijgen dan in een gezin. De weeshuis-kinderen scoorden ten opzichte van controlekinderen slechter op een experiment waarbij ze plaatjes van angstige gezichten moesten negeren. Zij vertoonden tijdens deze taak een verhoogde activiteit van hun amygdala - terwijl ze al jaren niet meer in het weeshuis woonden. In hun artikel laten de Amerikanen sterke overeenkomsten zien tussen de uitkomsten bij de muizen en die bij de kinderen.

„Dit is heel interessant onderzoek”, reageert Rinne. „Het blijvende effect op de amygdala verbaast mij niet, maar het is wel heel goed dat dit nu zo mooi is aangetoond.” Er is bij jonge mensen nog maar heel weinig MRI-onderzoek gedaan naar de effecten van stress op de hersenen, legt ze uit. Als je weet welke hersendelen reageren op die vroege stress, dan kun je gericht gaan zoeken naar behandelingen die de schade kunnen voorkomen of deels herstellen. Dat kan wellicht met psychotherapie, maar misschien ook met medicijnen. „Een vervolgstap is dat je met MRI onderzoekt welke behandeling het beste werkt”, besluit Rinne. „Daar zijn we in Leiden nu druk mee bezig.”

NRC,
Nienke
Beintema,
26 - 1 - 2013

Leidt mishandeling tot een gehandicapt bestaan?

Childhood Abuse, Brain Development and Psychopathology

(Teicher, 2017)

Conclusie

- Kindermishandeling is gekoppeld aan structurele veranderingen in het brein: in de primaire regionen en de trajecten waaruit het 'angst'-circuit, dreiging detectie en reacties op dreiging, is opgebouwd.

II

Wat is het gevolg van vroege traumatisatie voor het functioneren in het latere leven?

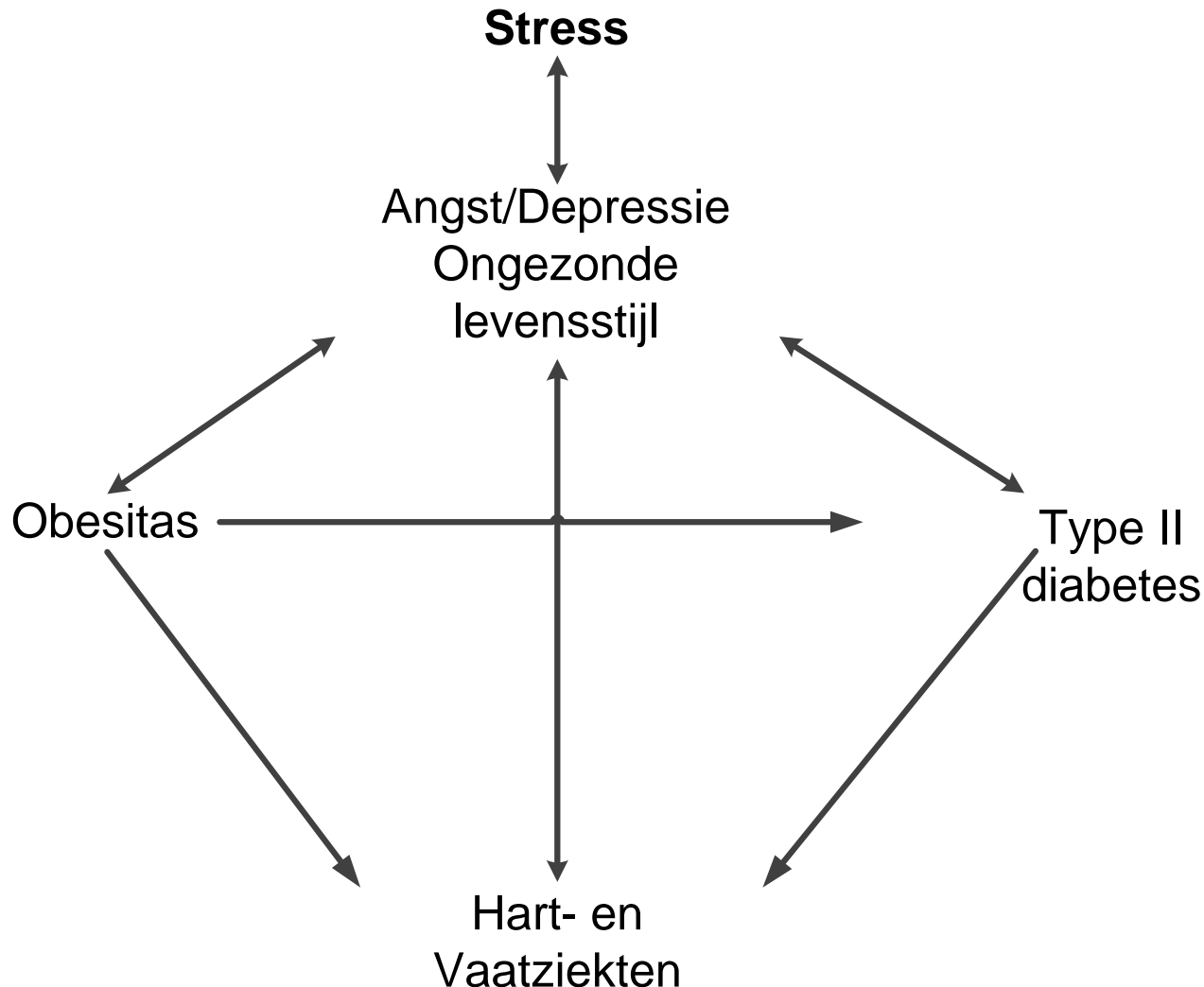

Uit: *Bloed, zweet en tranen*. 2015

Onderlinge interactie van stress-gebonden aandoeningen

(Houdenhove, van, 2005)

Angst en Depressie, hart- en vaatziekten, diabetes, obesitas komen vaak in combinatie met elkaar voor; versterken elkaar door een samenspel van genetische factoren, ongezonde levensstijl en stress.

Coping

- Manier waarop iemand gedragsmatig, cognitief en emotioneel reageert op *aanpassing vereisende omstandigheden*; op problemen en gebeurtenissen die zich gedurende de *levensloop* voordoen.
- Let op de *betekenis* die iemand aan die omstandigheden geeft.
- Let op de wijze waarop iemand veranderingen inpast in de levensloop.
- Het is een dynamisch proces van verandering, aanpassing en ontwikkeling.
- Copingproces bestaat uit veel componenten en kan voortdurend veranderen door nieuwe informatie en resultaten van vroegere gedragingen.

Beschrijvingen van coping

- Coping is een wezenlijk onderdeel van ontwikkelingsproces en draagt bij aan groei en rijping.
(levensloopbenadering)
- Bij coping staat beleving van gebeurtenissen en betekenisgeving aan die gebeurtenissen centraal.
(fenomenologisch of narratief gezichtspunt)
- Coping is wisselwerking tussen persoon en omgeving met als doel het herstellen / handhaven van dynamisch evenwicht.
(systemische en ecologische theorie)

Slachtofferschap bij TBS maatregel (de Vogel, 2017)

Slachtofferschap tijdens de kindertijd (tot 17 jaar)	275 vrouwen	275 mannen
Emotionele mishandeling	53%	47%
Lichamelijke mishandeling	38%	38%
Lichamelijke verwaarlozing	9%	9%
Seksuele mishandeling	53%*	26%
Minimaal 2 uit: lichamenlijk, emotioneel, seksueel	28%	28%
Zowel lichamenlijk, emotioneel als seksueel	21%*	9%
Totaal	78%	71%
Slachtofferschap na 17 jaar		
Emotionele mishandeling	10%*	5%
Lichamelijke mishandeling	40%*	12%
Seksuele mishandeling	32%*	3%
Minimaal 2 uit: lichamenlijk, emotioneel, seksueel	14%*	4%
Zowel lichamenlijk, emotioneel als seksueel	4%*	0%
Totaal	61%*	20%
Combinatie		
Slachtoffer zowel tijdens de kindertijd als in volwassenheid	44%*	12%

Leidt vroegkinderlijk trauma tot complex trauma ?

- Geen overeenstemming over terminologie. Bij gebrek aan beter wordt term Complex Trauma gebruikt.

Andere benamingen

- Complex trauma; Complexe PTSS; *Disorders of Extreme Stress Not Otherwise Specified* (DESNOS).
- Ontwikkelingstraumastoorning of *Developmental Trauma Disorder* (DTD).
- Duurzame persoonlijkheidsverandering na catastrofale ervaringen.

Hieronder staan een aantal moeilijke of stressvolle gebeurtenissen die mensen soms kunnen overkomen. Bij elke gebeurtenis kunt u in een of meer van de hokjes aangeven of: 1) u dit zelf is overkomen; 2) u getuige bent geweest van genoemde gebeurtenis; 3) genoemde gebeurtenis iemand die dicht bij u staat is overkomen; 4) genoemde gebeurtenis niet op u van toepassing is.

	zelf meegemaakt	getuige geweest	overkwam een naaste	niet van toepassing
Gebeurtenis	1.	2.	3.	4.
1. Natuurramp (bijvoorbeeld overstroming, orkaan, tornado, aardbeving)				
2. Brand of ontploffing				
3. Verkeersongeluk (bijvoorbeeld, auto-ongeluk, treinramp, vliegtuigongeluk)				
4. Ernstig ongeluk op het werk, thuis, of in de vrije tijd				
5. Blootstelling aan gevaarlijke stoffen (bijvoorbeeld gevaarlijke chemicaliën, straling)				
6. Fysiek geweld (bijvoorbeeld aangevallen worden, geslagen, geschopt of in elkaar geslagen worden)				
7. Aangevallen zijn met een wapen (bijvoorbeeld beschoten en/of gestoken zijn of bedreigd zijn met een mes, vuurwapen of bom)				
8. Seksueel geweld (verkrachting, poging tot verkrachting, gedwongen tot seksuele handelingen door geweld, onder bedreiging of schade/pijn)				
9. Andere ongewenste of ongemakkelijke seksuele ervaringen				
10. Blootstelling aan oorlog of strijd (in het leger of als burger)				
11. Gevangenschap (bijvoorbeeld ontvoering, gijzeling, krijgsgevangenschap)				
12. Levensbedreigende ziekte of verwonding				
13. Ernstig menselijk lijden				
14. Plotseling gewelddadig overlijden (bijvoorbeeld moord, zelfmoord)				
15. Plotseling en onverwacht overlijden van een naaste				
16. Ernstige verwonding, schade of dood die u veroorzaakt hebt				
17. Een andere stressvolle gebeurtenis of ervaring				

Vragenlijst Schokkende Gebeurtenissen.

- Cumulatie effect

© CURE & CARE Publishers, 2005

Welke van deze gebeurtenissen ervaart u als de ergste? ..... (nummer invullen)

Welke van deze gebeurtenissen is de meest recente? ..... (nummer invullen)

¹Onderdeel van: *Het Klinisch Interview voor PTSS (KIP): handleiding*, dr. J.E. Hovens, drs. B.A. Luinge & dr. A. van Minnen (vert.), 2005, ISBN 90 76754 46 2, Nijmegen: CURE & CARE Publishers. De instructies voor het gebruik van deze checklist staan op pagina 10 van genoemde handleiding.

Vragenlijst Nare Jeugdervaringen
(Adverse Childhood Experiences)

Uit onderzoek is gebleken dat slechte ervaringen in de *kindertijd* **en** psychische, lichamelijke en sociale problemen op *volwassen* leeftijd met elkaar verband houden. Nadelige ervaringen zijn: herhaalde lichamelijke en/of emotionele mishandeling, seksueel misbruik en slecht functionerende gezinnen. Deze vragenlijst is hierop gebaseerd.

Wilt u de vragen met ja of nee beantwoorden door het desbetreffende hokje aan te kruisen.

Tijdens uw jeugd in de eerste 18 jaar van uw leven:

1. Heeft een ouder of een andere volwassene in uw stamgezin u regelmatig uitgescholden, beledigd, vernederd of teleurgesteld? Of zich zo gedragen dat u bang was dat u mishandeld zou worden?
Ja Nee
2. Heeft een ouder of een andere volwassene in uw stamgezin u regelmatig geduwd, geknepen, geslagen of dingen naar u toegegooid in woede? Of u zo hard geslagen zodat het zichtbaar was op uw lichaam of dat u echt gewond raakte? Ja Nee
3. Heeft een persoon die op zijn minst 5 jaar ouder was dan uzelf, u ooit op ongepaste wijze aangeraakt? Of: op een of andere manier ongepast seksueel benaderd? Ja Nee
4. Heeft u vaak het gevoel gehad dat u er niet echt doe deed in uw stamgezin? Dat er niet echt iemand van u hield of u bijzonder vond?
Of: dat er in uw familie niet echt naar elkaar omgekeken werd. Dat jullie niet close waren met elkaar of voor elkaar opkwamen? Ja Nee
5. Heeft u vaak het gevoel gehad dat er bij u thuis niet genoeg te eten was en dat u vaak vieze kleding aanhad? En dat er niet echt iemand was die u zou beschermen?
Of: waren uw ouders vaak niet beschikbaar omdat zij problemen hadden met verslavingen of andere problemen waardoor zij er niet goed voor u konden zijn? Ja Nee
6. Zijn uw ouders gescheiden of uit elkaar gegaan toen u klein was? Ja Nee
7. Heeft uw moeder u vroeger regelmatig geduwd, gebeten, geknepen, geslagen of dingen naar uw hoofd gegooid? Heeft uw moeder u vroeger vaak bedreigd met pijn, straf of andere angstige onveilige situaties? Ja Nee
8. Heeft u zelf samengeleefd met iemand die problemen had met verslavingen? Ja Nee
9. Was iemand in uw gezin depressief of mentaal ziek? Of heeft er iemand in uw gezin ooit een zelfmoordpoging gedaan of zelfmoord gepleegd? Ja Nee
10. Is er iemand in uw gezin geweest die door een criminele activiteit in de gevangenis terecht is gekomen? Ja Nee
11. Komt een van uw ouders of beide ouders uit een gezin waar veel problemen waren met verslavingen, geweld of ander disfunctioneel gedrag? Ja Nee

De score is de som van de opgetelde **ja** antwoorden: .....

Ter vergelijking

Gemiddeld scoort 44% van de deelnemers aan dit onderzoek, een of meer nadelige jeugdervaringen. 12,5 % (een op de acht) scoort vier of meer nadelige jeugdervaringen.

Vragenlijst Nare Jeugdervaringen (ACE)

Maltreatment Abuse Chronology Exposure (Teicher, e.a. 2015)

MACE*

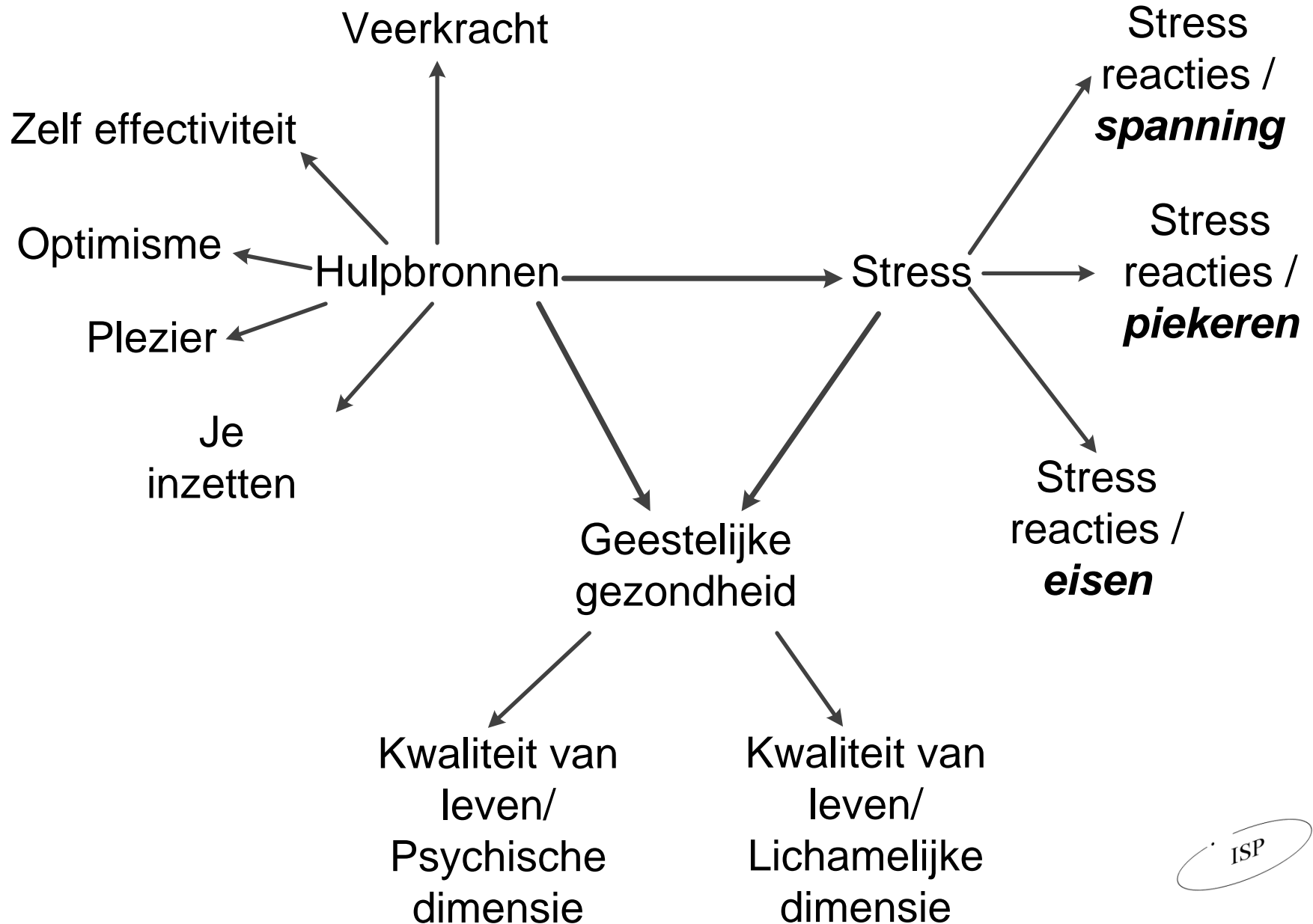
Naam: ..... g.d. .... Invul datum: .....

<p>Soms doen ouders/stiefouders of andere volwassenen thuis schadelijke dingen. Als dit gebeurde tijdens uw kindertijd (de eerste 18 jaar van uw leven) wilt u zo goed mogelijk inschatten hoe oud u was toen dit gebeurde. Vink dit a.u.b. aan bij elke leeftijd die van toepassing is.</p>																																																						
<p><i>Bijvoorbeeld item 1.</i> Vervloekte je, schold je uit, maakte beledigende opmerkingen, zoals: je bent <i>vet, lelijk, dom</i>, etc. vaker dan een paar keer per jaar. Als uw vader u uitschold toen u 6 – 8 jaar oud was en uw moeder u beledigde toen u 8-10 jaar oud was, en toen u 17 jaar oud was, de nieuwe vriend van uw moeder u uitschold, vink dan af bij:</p>																																																						
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 20px;">1</td><td style="width: 20px;">2</td><td style="width: 20px;">3</td><td style="width: 20px;">4</td><td style="width: 20px;">5</td><td style="width: 20px;">6</td><td style="width: 20px;">7</td><td style="width: 20px;">8</td><td style="width: 20px;">9</td><td style="width: 20px;">10</td><td style="width: 20px;">11</td><td style="width: 20px;">12</td><td style="width: 20px;">13</td><td style="width: 20px;">14</td><td style="width: 20px;">15</td><td style="width: 20px;">16</td><td style="width: 20px;">17</td><td style="width: 20px;">18</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td style="text-align: center;">✓</td><td style="text-align: center;">✓</td><td style="text-align: center;">✓</td><td style="text-align: center;">✓</td><td style="text-align: center;">✓</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td style="text-align: center;">✓</td><td></td> </tr> </table>																		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18						✓	✓	✓	✓	✓								✓	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18																																					
					✓	✓	✓	✓	✓								✓																																					
1	Vervloekte je, schold je uit, maakte beledigende opmerkingen zoals: je bent <i>vet, lelijk, dom</i> , etc. vaker dan een paar keer per jaar.																Ja ☐ Nee ☐																																					
Graag alle jaren aanvinken die van toepassing zijn.																																																						
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 20px;">1</td><td style="width: 20px;">2</td><td style="width: 20px;">3</td><td style="width: 20px;">4</td><td style="width: 20px;">5</td><td style="width: 20px;">6</td><td style="width: 20px;">7</td><td style="width: 20px;">8</td><td style="width: 20px;">9</td><td style="width: 20px;">10</td><td style="width: 20px;">11</td><td style="width: 20px;">12</td><td style="width: 20px;">13</td><td style="width: 20px;">14</td><td style="width: 20px;">15</td><td style="width: 20px;">16</td><td style="width: 20px;">17</td><td style="width: 20px;">18</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>																		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18																																					
2	Zei dingen die je pijn deden waardoor je een slecht gevoel van jezelf kreeg, in verlegenheid werd gebracht of vernederd vaker dan een paar keer per jaar.																Ja ☐ Nee ☐																																					
Graag alle jaren aanvinken die van toepassing zijn.																																																						
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 20px;">1</td><td style="width: 20px;">2</td><td style="width: 20px;">3</td><td style="width: 20px;">4</td><td style="width: 20px;">5</td><td style="width: 20px;">6</td><td style="width: 20px;">7</td><td style="width: 20px;">8</td><td style="width: 20px;">9</td><td style="width: 20px;">10</td><td style="width: 20px;">11</td><td style="width: 20px;">12</td><td style="width: 20px;">13</td><td style="width: 20px;">14</td><td style="width: 20px;">15</td><td style="width: 20px;">16</td><td style="width: 20px;">17</td><td style="width: 20px;">18</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>																		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18																																					
3	Zich zo gedroeg dat je bang werd om lichamelijk pijn gedaan te zullen worden.																Ja ☐ Nee ☐																																					
Graag alle jaren aanvinken die van toepassing zijn.																																																						
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 20px;">1</td><td style="width: 20px;">2</td><td style="width: 20px;">3</td><td style="width: 20px;">4</td><td style="width: 20px;">5</td><td style="width: 20px;">6</td><td style="width: 20px;">7</td><td style="width: 20px;">8</td><td style="width: 20px;">9</td><td style="width: 20px;">10</td><td style="width: 20px;">11</td><td style="width: 20px;">12</td><td style="width: 20px;">13</td><td style="width: 20px;">14</td><td style="width: 20px;">15</td><td style="width: 20px;">16</td><td style="width: 20px;">17</td><td style="width: 20px;">18</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>																		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18																																					
4	Dreigde om je te verlaten of je achter te laten.																Ja ☐ Nee ☐																																					
Graag alle jaren aanvinken die van toepassing zijn.																																																						
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 20px;">1</td><td style="width: 20px;">2</td><td style="width: 20px;">3</td><td style="width: 20px;">4</td><td style="width: 20px;">5</td><td style="width: 20px;">6</td><td style="width: 20px;">7</td><td style="width: 20px;">8</td><td style="width: 20px;">9</td><td style="width: 20px;">10</td><td style="width: 20px;">11</td><td style="width: 20px;">12</td><td style="width: 20px;">13</td><td style="width: 20px;">14</td><td style="width: 20px;">15</td><td style="width: 20px;">16</td><td style="width: 20px;">17</td><td style="width: 20px;">18</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>																		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18																																					

Aanpassingsstoornissen als stress-gerelateerde stoornis

(Kocalevent, 2014)

Levensloop theorie

- De ontwikkeling van het organisme wordt bestudeerd aan de hand van:
  - Levensfasen (van foetus tot dood).
  - Ontwikkelingstaken.
  - Levensfase crises, overgangsfasen.
  - Levensbelangrijke gebeurtenissen.

TRAP DES OUDERDOMS.

Balancen loot ons telken keer
Dat wy loch sinnen moeten Heer
Op dat wy daer loer onbedrogen
Te recht verstandich werden mogen

Beflickt u bijt tot u bedoven
Sterven moet ghy niet leeren wijven
Gien beffende hier u mens' geboort
Dat scoekt een frucht die evenich doort

Gravure
Rijksmuseum
Amsterdam

DES MENSCHEN OP EN NEDERGANGH. VALT D'ENE SOET EN D'ANDER BANGH.

De herten van d'omgiffing
Zijn langh en d'eynde vanden ley
En haest de dag ghy en de heer
Die kinnen ghy in alle tijden

Door langhmen op de vofte weg
Aen d' d'eyde al sijn vromheden
Aen de de vromde weg heren
Wafjen sijn in sijn vromen

Die derde weg wil sijn geroent
Die vierde weg de langhste heet
En ghy met een jonghe
Winnen by van sijn moeder in

Aen op de vyfte ghy ghy den legh
Daer in die den niet langer magh
Die sijn maent na d'vande weg
Daer loeg die op de heere ghy

De zevende van hie vromen
Eens kinderen met vromheden sijn
Aen metten een op d'vande weg
Die sijn ghy met den vromen met

En op de negen sijn al
Niet een man van en vromen sijn
Die kinderen van de negen sijn
Daer in des negen sijn op

Levensloop-traject

Vroege traumatische ervaring en latere gezondheid

Cognitieve factoren

- Minder optimisme
- Inefficiënte coping
- Minder gevoel van controle

Emotionele factoren

- Angst, depressie, suïcidaliteit

Sociale factoren

- Slechtere interpersoonlijke relaties
- Meer eenzaamheid
- Re-victimatisatie

Gedragsfactoren

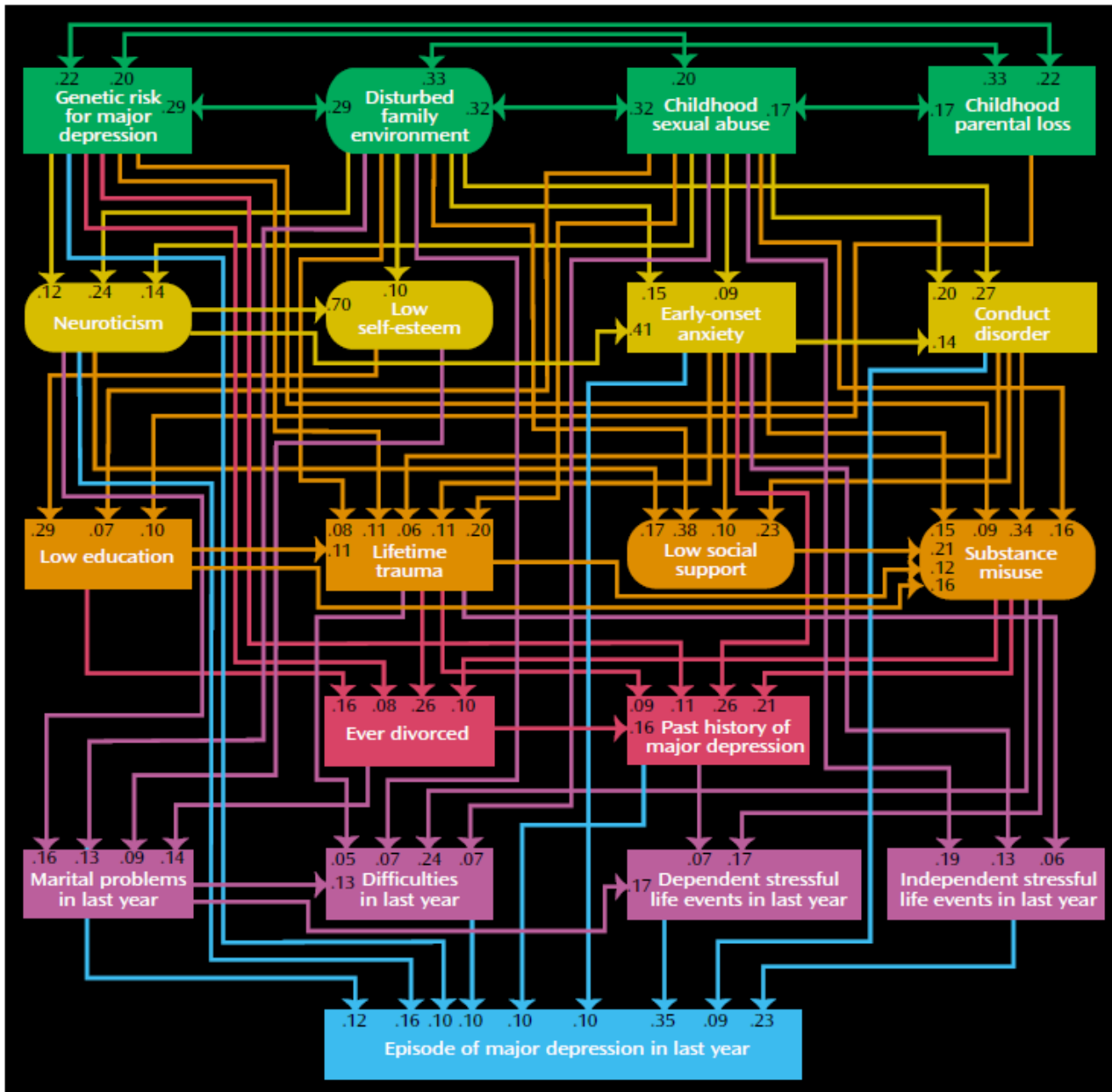
- Meer roken, alcohol, drugs
- Meer slaapproblemen
- Meer obesitas
- Meer risico nemen (verkeer, seksueel, ...)

Neuro-biologische factoren

- Verhoogde prikkelbaarheid
- Verhoogde kwetsbaarheid van stress-systeem

Voorbeeld van ontwikkelingspsychopathologisch model

ISP

Voorspelling van trajecten en correlaties bij het optreden van depressies in één jaar bij 1942 vrouwelijke tweelingen.

Kendler, Gardner & Prescott (2002). Toward a comprehensive developmental model for major depression in women. *Am. J. Psychiatry*. 159, 7, 1133-1145.

Locus of control (Rotter, 1966)

- Verwachtingen van mensen over eigen *locus of control* leiden tot stabiele gewoonten.
- Deze verwachtingen dienen om onze ervaringen vorm te geven.
- Deze verwachtingen hebben invloed op emotionele toestand.
- *Interne locus of control* is de dispositie te geloven dat je invloed en controle kunt hebben over belangrijke levenservaringen.
- *Externe locus of control* is het geloof dat krachten van buiten jezelf en buiten je persoonlijke controle, sterker zijn.

Baby's zien verschil tussen goed en slecht gedrag (Wynn, 2017)

Baby's hebben invloed op hun ouders

Triadic Coordination: An Observational Method for Examining Whether Children Are “Caught in the Middle” of Interparental Discord*

MICHAEL A. WESTERMAN, Ph.D.†
MELINDA MASSOFF, M.A.‡

Family Process. 40:479-493, 2001

New Evidence for the Social Embeddedness of Infants' Early Triangular Capacities

ISP

JAMES McHALE, PH.D.*

ELISABETH FIVAZ-DEPEURSINGE, PH.D.†

SUSAN DICKSTEIN, PH.D.‡

JANET ROBERTSON, B.A.§

MATTHEW DALEY, B.A.¶

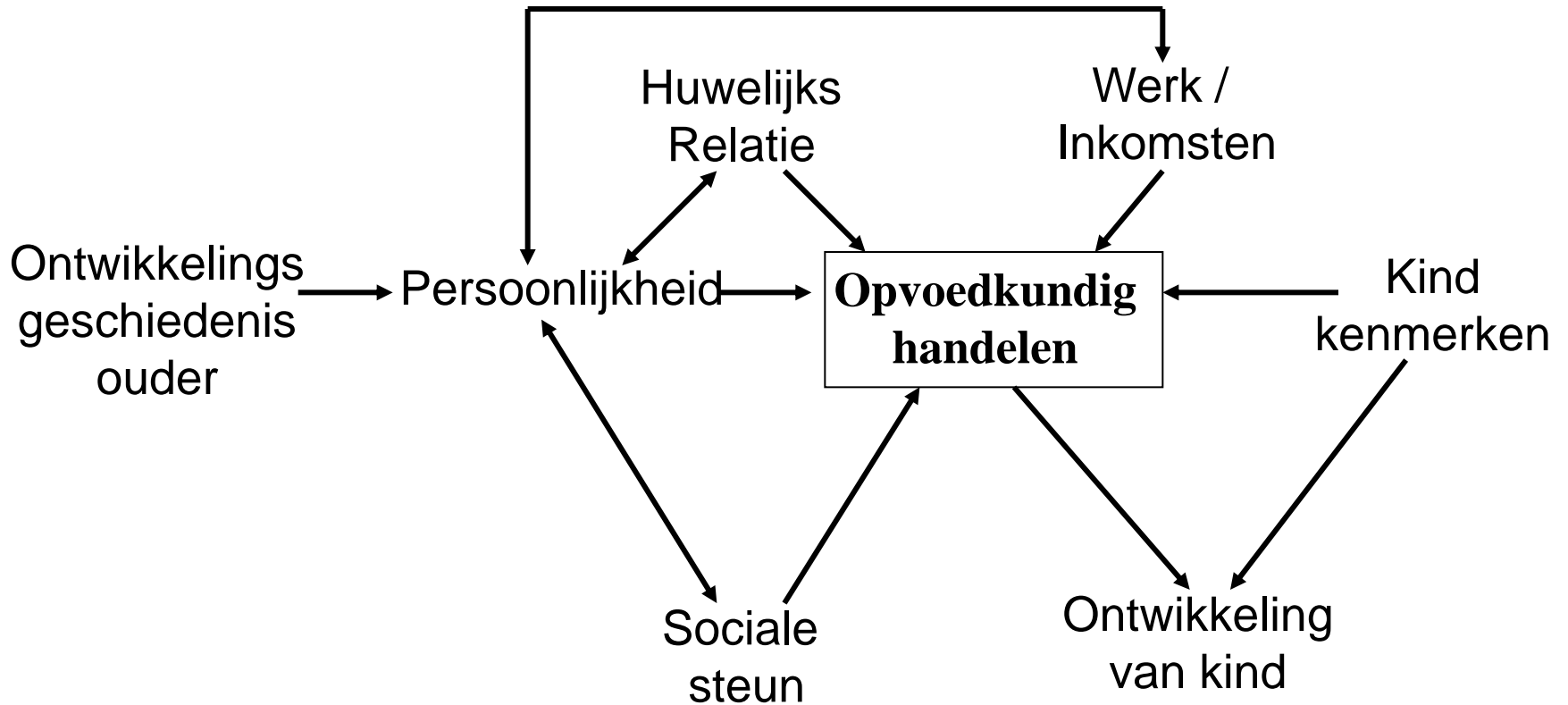

Infants appear to be active participants in complex interactional sequences with their parents far earlier than previously theorized. In this report, we document the capacity of 3-month-old infants to share attention with two partners (mothers and fathers) simultaneously, and trace links between this capacity and early family group-level dynamics. During comprehensive evaluations of the family's emergent coparenting alliance completed in 113 homes, we charted infants' eye gaze patterns during two different mother-father-infant assessment paradigms. Triangular capacities (operationalized as the frequency of rapid multishift gaze transitions between parents during interactions) were stable across interaction context. Infants exhibiting more advanced triangular capacities belonged to families showing evidence of better coparental adjustment. Theoretical and practice implications of these findings are discussed.

Keywords: Coparenting, Infants, Triangular Relationships

Fam Proc 47:445–463, 2008

Aspecten van ouderlijk optreden (Belsky, 1984)

III

Wat is de invloed van beschermende en risico factoren?

Beschermende en Risico factoren

- Onderzoek in zeventiger jaren naar risico factoren.
- Rutter! *Isle of Wight* studie: cumulatie van risicofactoren.
- Daarna volgden meer risico studies: ACE, NESDA, etc..
- In tachtiger jaren onderzoek naar beschermende factoren.
- Mei 1986: 1ste internationale congres.
Protective factors in development (PI Amsterdam en UvA)

Risico factoren

Garmezy, 1986:

- ‘Risico factoren zijn alle eeuwen in de aandacht geweest. De oorsprong van het begrip 'risico' lag op het terrein van de scheepsverzekeringen.’
- Geld doet ertoe!

Epidemiologie

- De basiswetenschap van algemene gezondheidszorg en preventieve geneeskunde.
- Onderzoeksbelangstelling is gericht op vragen die bij iedere ziekte of stoornis gesteld moeten worden:
  - Wie wordt er ziek?
  - Wie wordt dat niet?
  - Waarom? (= wat zijn de risicofactoren?)
- Wat te doen om te zorgen dat de ziekte minder voorkomt?

Beschermende factoren (Garmezy, 1986)

Brede categorieën van variabelen

- Persoonlijkheidseigenschappen van het kind.
- Ondersteunende gezinsomgeving.
- Ondersteuningssysteem van buiten, dat coping-gedrag van het kind aanmoedigt en bekrachtigt en dat door het bijbrengen van positieve waarden de inspanningen van het kind versterkt.
- Coping vaardigheden.
- Veerkracht in gezinnen.

Risico en beschermende factoren

Wat valt op?

- Literatuur over risico en beschermende factoren gaat vooral over kinderen en jeugdigen.
- Grotendeels over kindermishandeling.
- Sporadisch over ouderen: mishandeling en depressie.
- Niets over jong volwassenen of over de levensfase 18 - 65.

Invloed risico en bescherming factoren op de ontwikkeling

ISP

Factor	Risico	Beschermend
Sekse kind	Man	Vrouw
Prematuriteit	X	
Gezondheid kind	Slecht	Goed
Temperament kind	Moeilijk	Makkelijk
Intelligentie kind	Lager	Hoger
Psychische conditie kind	Slechter	Beter
Reactie - patroon op stress	Sensitatie	
<i>Locus of control</i>	Extern	Intern
Humor		X
Geadopteerd / pleegkind	X	
Problemen van ouders	Mate van ernst	
Opvoedingsstijl	X	X
Hechtingsstijl	Onveilige hechting	Veilige hechting
Relatiepatroon gezin	Koude relaties	Warme relaties
Stabiliteit gezin	Instabiel	Stabiel
Gezondheid ouders	Ernstig ziek	Gezond
Psychische conditie ouders	Slechter	Beter
Verzorging door grootfamilie	Niet	Wel
S E S gezin	Lager	Hoger
Cultuurverschil	Groter	Kleiner
School		Warm klimaat
Pesten door leeftijdgenoten	X	
Kinder- en buurthuiswerk		X

Risico en Beschermende factoren (www.AUGEO, 2014)

<ul style="list-style-type: none"> -Pleger heeft toegang tot kind. -Derden hebben geen zicht op kind. -Eerdere vermoedens. -Letsel door (vermoedelijke) pleger. -Kindermishandeling. 	<p>1.</p> <p>Vermoedelijke kindermishandeling</p>	
<ul style="list-style-type: none"> -Eerder kind mishandeld, verwaarloosd, misbruikt. -Psychiatrische problemen. -Verslaving. -Verstandelijke beperking. -Minimaliseren/ontkennen aangetoonde kindermishandeling. -Negatieve houding t.o.v. kind. -Op jonge leeftijd (jonger dan 18) ouder geworden. -Zelf als kind mishandeld. -Eerder geweld tegen personen. -Problematische partnerrelatie. 	<p>2</p> <p>Ouders</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Gevoel van competentie, egoveerkracht. -Positief zelfbeeld. -Bewust van invloed eigen jeugdervaringen. -Positieve jeugdervaringen. -Harmonieuze, ondersteunende partnerrelatie. -Steun kunnen vragen. -Kunnen profiteren van steun. -Emotionele beschikbaarheid. -Flexibiliteit.
<ul style="list-style-type: none"> -Ontoereikende pedagogische kennis/vaardigheden. -Problemen in ouder-kind interactie. -Verkeerde verwachtingen van kind. -Emotioneel/fysiek niet beschikbaar. 	<p>3.</p> <p>Opvoeding en verzorging</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Affectieve band met het kind. -Ouderlijke overeenstemming inzake opvoedingsnormen. -Duidelijke grenzen en regels die begrijpelijk en helder zijn voor het kind.

Risico en Beschermende factoren (www.AUGEO, 2014)

<ul style="list-style-type: none"> -Jonger dan 5 jaar. -Belaste voorgeschiedenis (bijv. prematuur). -Ernstige ziekte / handicap. -Gedrags- / ontwikkelingsproblemen. -Moeilijk temperament. -Ongewenst. 	<p>4. Jeugdige</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Sociaal vaardig. -Positief zelfbeeld. -Bovengemiddelde intelligentie. -Aantrekkelijk uiterlijk. -Goede relatie met ouder/andere volwassene. -Egoveerkracht (stressresistentie).
<ul style="list-style-type: none"> -Eénoudergezin, stiefgezin, groot gezin. -Veel conflicten, huiselijk geweld. -Instabiel, onregelmatig leven. -Materiële/financiële problemen (armoede, werkeloosheid, slechte huisvesting). -Ingrijpende levensgebeurtenissen. -Sociaal isolement. 	<p>5. Leef- Omstandig heden</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Steun uit sociaal netwerk (praktisch, emotioneel, materieel; formeel, informeel).
<ul style="list-style-type: none"> -Eerdere hulp weinig/niet succesvol. -Onvermogen/onwil te veranderen. 	<p>6. Hulpverlening</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Bereid en in staat om te veranderen.

Risico en Beschermende factoren*

- Het effect van beschermende factoren blijkt moeilijk aantoonbaar.
- Het effect van beschermende factoren is beperkt van omvang.
- Beschermende factoren kunnen negatieve effecten van risicocumulatie niet opheffen.
- Een ondersteunend sociaal netwerk kan een buffer vormen tegen de cumulatie van risicofactoren.

*Hermanns, J. (2008). *Het bestrijden van kindermishandeling. Een aanpak die werkt.*
Utrecht: NJI

Risico en Beschermende factoren*

- Beschermende factoren kunnen het al dan niet optreden van ernstige opvoed- en opgroei problemen nauwelijks voorspellen.
- Geen wetenschappelijke evidentie voor het **balansmodel**: bij voldoende beschermende factoren zijn er geen problemen.

*Hermanns, J. (2008). *Het bestrijden van kindermishandeling. Een aanpak die werkt.*
Utrecht: NJI

Wat hebben we geleerd van GenR? (Verhulst, 2017)

- Een groot aantal factoren die ieder voor zich, relatief kleine effecten bijdragen.
- Cumulatie **risico** model:
  - Veel risico factoren tellen bij elkaar op en interacteren met elkaar.
  - Het kind loopt toenemend meer risico, ondanks de kleine impact die een factor waarschijnlijk heeft.
- De belangrijkste factor is ouderlijk gedrag, pre- en postnataal.
- Zijn suggestie voor interventies: ***start zo vroeg als maar kan.***

IV

Behandel ideeën en modellen

Werkdefinitie complex trauma (Stöf sel & Mooren, 2010)

- Ernstige traumatisering in de voorgeschiedenis.
- Blijvende persoonlijkheidsverandering:
Waarneming; Overtuigingen over zichzelf en de omgeving;
Gevoel veranderd te zijn; Vervreemding.
- Permanent vijandige, wantrouwende opstelling.
- Overmatig schuld en schaamtegevoel.
- Hyperalert, waakzaam, verhoogd prikkelbaar, herbelevingen, nachtmerries.
- Negatieve gevoelens dempen met alcohol en drugs.

Werkdefinitie complex trauma (Stöfel & Mooren, 2010)

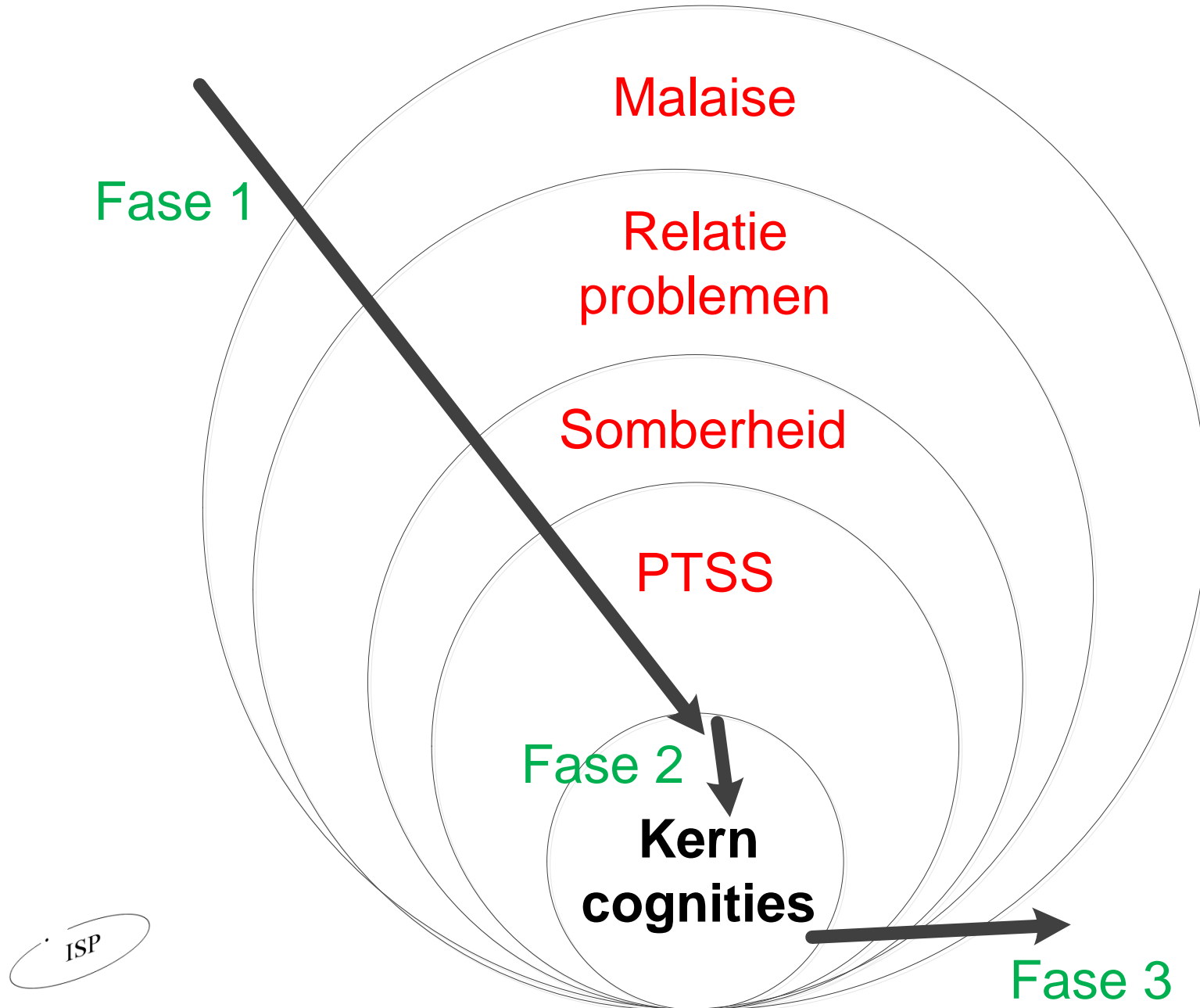
- Somberte, gevoel van leegheid, hopeloosheid.
- Zich sociaal terugtrekken; moeite met sociale contacten; negatieve invloed op omgeving.
- Algehele malaise; zich ongelukkig voelen; veel (onbegrepen) lichamelijke klachten; veel lichamelijke spanning. Ernstig persoonlijk lijden.
- Problemen met leven van alledag.

Complex trauma

- Vroege, chronische en meer interpersoonlijke traumatisering leidt vaker tot PTSS met DESNOS dan latere traumatisering.
(Ford et al., 2006).

Driefasenmodel en componenten complex trauma (Stöfel & Mooren, 2010)

Behandeling complex trauma (Stöfel & Mooren, 2010)

- Algemene Psycho-educatie.
- Controletechnieken.
- Relaxatietechnieken.
- Reguleren van traumasymptomen.
- Verwerking algemene aspecten.
- Globale traumaverwerking technieken.
- Specifieke traumaverwerking technieken.

- Chronologisch: van stabilisatie naar verwerking naar integratie.
- Sprongsgewijs: van stabilisatie naar integratie.
- Zingeving.
- Activiteiteninvulling.
- Posttraumatische groei.
- Posttraumatische teruggang.
- Chronische problemen: balanceren tussen stabilisatie en integratie.
- Nazorg.
- Afsluiten en afscheid nemen.

Tot slot

Terug naar universele menselijke basisbehoeften

- Yalom (2017). *Dicht bij het einde, terug naar het begin*

Zijn levenslessen

- Zorg dat je tevreden bent met het leven dat je leidt.
  - Heb geen spijt van de dingen die je niet hebt gedaan.
  - Wees goed voor jezelf en voor anderen.
-
- Mijn motto voor complex getraumatiseerde cliënten:
leef ego-centrisch, zonder de Ander schade te doen.